

Nr 14.

Ankom till Riksdagens kansli den 11 maj 1911 kl. 4 e. m.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, i fråga om åvägbringande af utredning angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden i Sverige och utlandet m. m.

I en inom Första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 80, har herr *Steffen* hemställt, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden i Sverige och utlandet samt därvid särskildt låta utredningen omfatta:

1:o) en i samverkan med de lokala myndigheterna verkställd undersökning af bostäder och bostadsförhållanden såväl på landsbygden som i rikets städer, med särskildt beaktande af alla de bostäder och bostadsförhållanden, som icke nå upp till vissa, på förhand formulerade minimalstandards;

2:o) en undersökning i *utlandet* af de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden och af de vidtagna åtgärderna af legal eller annan art för folkfördärfliga bostadsförhållandens utrotande och bostadstillståndets ständiga höjande, särskildt inom de kroppsarbetande klasserna;

3:o) en detaljerad statistisk och deskriptiv samt icke blott de ekonomiska, tekniska och hygieniska, utan äfven de sociala, etiska och estetiska sidorna af problemet berörande *redogörelse* för dessa undersökningar samt

4:o) *förslag* till den lagstiftning och de åtgärder inom den centrala och lokala förvaltningen, hvartill utredningens resultat kan synas föranleda.»

Såsom motiv för motionen har motionären anfört följande:

Den social-
politiska
principen
och dess
tillämpning.

Det betydelsefullaste resultatet af de senaste årtiondenas politiska erfarenhet på de ekonomiska och inre sociala områdena — i de stora kulturländerna så väl som i Sverige och dess grannländer — består utan tvivel uti fastställandet af *en ny grundsats* för det politiska ingripandet uti samhällslifvet. Denna betecknas vanligen som den »socialpolitiska principen», men kan tydligare angifvas såsom bestående uti det *legala skyddet för vissa minimalstandards* inom befolkningens viktigaste lefnadsförhållanden.

Denna politiska princip är något helt annat än det merkantilistiska eller för-liberala skedets, stundom starkt frihets- och utvecklingsfientliga statsingripande uti det ekonomiska samhällslifvet. Då afsåg staten med sitt förmynderskap öfver folkhushållningen i grunden intet annat än att tillgodose sina fiskaliska intressen, och dessa »intressen» voro i enväldets och ståndsoligarkiernas dagar ingalunda identiska med hela folkets ekonomiska, sociala och kulturella framstegsintressen. Nu däremot är staten sedan ett århundrade stadd i fortskridande demokratisering. Det socialpolitiska ingripandet i det ekonomiska samhällslifvet afser att utrota missförhållanden, som sänka hela nationens lifskraft, men vill inga hinder lägga i vägen för framsteget upp öfver legalt fastställda minimalstandards af välstånd och medborgarduglighet.

En lång erfarenhet har visat behöfligheten af sådana sociala fördämningar mot nöd, försumpning, otrygghet och tryckande personlig ekonomisk afhängighet inom samhällets breda lager. Vi veta nu att, trots allt vår tids obestridliga ekonomiska framåtskridande, den möjligast fria företagsamheten och alldeles oreglerade konkurrensen ingalunda leda till välstånd samt ekonomisk trygghet och ekonomiskt oberoende för de stora massorna af egendomslösa och för lön tjänande kroppsarbetare och intelligensarbetare. Vi ha iakttagit, att den fria, privata företagsamheten i vissa fall — såsom t. ex. uti tomtspekulationen och uti samband med protektionismen samt ring- och trustväsendet — starkt drifver i höjden vissa varupriser till förfång för den stora allmänheten och till fördel blott för ett fåtal, som hänsynslöst utnyttjar de privatekonomiska vinstmöjligheter, som konjunkturen och ekonomisk maktställning erbjuda. Erfarenheten visar i sammanhang härmed, att den fria företagsamheten och oreglerade ekonomiska konkurrensen nedpressa och kvarhålla stora massor af den för lön tjänande delen af befolkningen uti så usla ekonomiska villkor och uti så eländiga materiella lefnadsförhållanden öfver hufvud, att samhället som ett helt häri måste se en den allvarligaste fara för nationens sundhet och kraft. Följaktligen måste samhället ingripa för att motverka ett sådant

folkförödande inflytande af den, enligt enskildt godtycke och enskild ekonomisk maktfullkomlighet verkande näringsfriheten.

Detta samhällsngripande består dels däruti, att kommun och stat, eventuellt i samverkan med fria organisationer, hindra vissa ekonomiska och materiella förhållanden inom befolkningen att nedsjunka under en viss nivå (detta är minimalstandardspolitiken), samt dels däruti att samma organiserade samhällsmakter sträfva att steg för steg höja dessa lägsta tillåtna standards af lefnads- och arbetsförhållanden inom befolkningen.

Denna politiska princip är ju redan sedan länge tillämpad på åtskilliga områden af vårt svenska samhällslif — t. ex. hvad vissa drag af hälsovården och fattigvården samt folkbildningen och militärväsendet beträffar. Den svenska lagen godkänner icke »den enskilda friheten» att sprida smittosamma sjukdomar, att låta hjälplösa barn och åldringar förgås af svält och vanvård, att låta barn uppväxa utan ett visst minimum af allmänbildning eller att låta nationens vapenduglighet nedsjunka under en viss nivå. Felet med våra nationella, lagbefästade minimalstandards för hälsovård, barnavård, ålderdomsvård och folkbildning är blott, att de äro *allt för låga* och att *allt för litet* göres för att tid efter annan *höja* dem. Intresset är ofta allt för ensidigt riktadt på höjandet af vissa rent tekniska drag uti vår militäriska standard.

Jag har emellertid anfört dessa drag blott för att klargöra, hvad jag menar med den socialpolitiska principen eller den politiska principen om upprätthållandet af minimalstandards för befolkningens allmänbildning, fackbildning, hälsa, välstånd, sociala trefnad och frihet. Våra lagar »angående skydd mot yrkesfara» och »angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke» tillhöra samma typ af statsingripande uti medborgarnas rent privatekonomiska förhållanden. Den allmänna sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring samt invaliditets- och ålderdomsförsäkring för de egendomslösa och fattigare klasserna, som vi vänta på, kunde anföras som ett annat exempel från det rent ekonomiska lufsområdet.

Ändamålet med denna motion är att föreslå Riksdagen att hemställa till Kungl. Maj:t om vidtagandet af vissa åtgärder, som synas ägnade att förbereda den socialpolitiska minimalstandardsprincipens tillämpning på det svenska folkets *bostadsförhållanden* på landsbygden så väl som i städerna.

Den social-politiska principens tillämpning på bostadsfrågan.

Förutsättningarna för att en sådan hemställan måste anses berättigad äro uppenbarligen i hufvudsak trenne. Dels att bostadsförhållandena inom den mindre bemedlade delen af befolkningen öfver hufvud kunna betraktas som en företeelse af vital betydelse för nationens materiella och andliga välfärd samt för god social ordning. Dels att det förefaller sannolikt, att den svenska arbetarklassens bostadsförhållanden i stor utsträckning äro

sämre än hvad nationens själfkänsla och själfbevarelsedrift kunna godtaga såsom nationellt minimum på detta område af sina lefnadsförhållanden. Samt dels att det genom hänvisning till inländsk eller utländsk erfarenhet eller annorledes kan visas, att lagstiftningen samt den centrala och lokala förvaltningen kunna utöfva en berättigad och fruktbärande verksamhet genom att standardisera, kontrollera och annorledes direkt eller indirekt ingripa uti de sämre bostadsförhållandena inom nationen.

Dessa spörsmål vore det näppeligen nödvändigt att här belysa med många ord, om det icke vid åtskilliga tillfällen hade visat sig, att Riksdagens och särskildt dess Första kammares majoritet icke alltid är benägen att ägna en sådan intresserad uppmärksamhet och sådant på djupet gående lagstiftningsarbete åt påtagliga missförhållanden uti de fattigare klassernas lefnadsförhållanden, som man numera ofta förefinner särskildt uti de ledande kulturländerna — t. ex. i Tyskland och England.

Bostadsfrågan såsom socialt problem.

Då vi, såsom här är fallet, rikta vår uppmärksamhet just på de sämre och sämsta bostadsförhållandena i ett land, kan det i själfva verket icke råda minsta tvifvel om, att vi uti bostadsfrågan hafva att göra med ett af de mest vitala bland alla speciella sociala spörsmål. Kropparbetarens trefnad och behållning af sitt hemlif, dettas oafbrutna uppfostrande och etiskt stärkande inflytande på samtliga familjemedlemmar, möjligheterna för barnen att erhålla god vård och att bli kroppsligt och själsligt sunda och kraftiga medborgare, möjligheten för hustrun att göra sig gällande som en vårdare af goda seder och ett centrum för kärleken till hemmet och, slutligen, möjligheten för hufvudern att finna den oumbärliga dagliga hvilan och vederkvickelsen i skötet af sin familj i stället för på krogen — alla dessa för nationens inre lif så oändligt betydelsefulla imponderabilier äro på det intimaste sätt afhängiga af bostadens beskaffenhet och läge — dess rymlighet, dess tillgång på sol och ren luft, dess hygieniska inrättning i öfrigt, dess närhet till andra bostäder eller till fabriker och verkstäder eller till öppna platser och planteringar eller fria naturomgifningar. Hvad slags hemlif och familjelif skulle vi, äfven bland de till sina kroppsliga och själsliga anlag mest gynnade människor, ha rätt att tänka oss som möjligt midt inne i en storstads nedsmutsade fabrikskvarter, högt uppe i en hyreskasern, uti en lägenhet på ett enda litet rum och ett ännu mindre kök, bebodd af en uti grofva, smutsande sysslor använd arbetare, hans hustru och fyra, fem eller sex barn samt därjämte, för den dyra hyrans skull, af en eller annan, manlig eller kvinnlig, »inneboende», främling? Är det ej utan vidare påtagligt, att sådana bostadsförhållanden i otaliga fall måste utöfva ett allt för starkt, ett nedbrytande tryck på så väl de yngres som de äldres själsliga och kroppsliga krafter? Kunna vi

vänta att goda anlag kraftigt utvecklas och dåliga anlag kraftigt undertryckas i sådana hem? Våga vi låta dem gälla såsom plantskolor för ekonomisk duglighet och adel medborgaranda? Hvad är öfver hufvud meningen med bostad och hem, om icke att skydda och fostra individens goda krafter? Äro ej de befolkningsklasser mer än *hemlösa*, som måste låta sig nöja med bostadsförhållanden, hvilka tära på deras krafter och förgifta deras blod och deras instinkter? Och är ej denna art af hemlöshet ett mera närallgande och lifsskadligt ondt i nordén än i sydligare trakter? I ett land som Sverige äro ju möjligheterna för ett sundt och vederkvickande utomhuslif relativt snåft begränsade genom sommarens kortvarighet och det långa vintermörkret — och gäller detta särskildt de undernärdade och otillräckligt klädda samhällsklasserna. I nordén, om någonstädes, måste hemmen gälla som den kroppsliga och själsliga folkkraftens värn och fostrare. För en nation, som vill länge lefva, är det ingalunda likgiltigt, uti hvad slags bostäder det stora flertalet af dess medborgare måste växa upp och lefva sin mandoms dagar. Vi få icke låta problemet bortskymmas af något ytligt tal om de oundvikliga olikheterna mellan högre och lägre samhällsklassers lefnadsförhållanden. Det är här alls icke fråga om sådana olikheter, utan om absoluta missförhållanden. En »koja» kan vara ett idealiskt hem — då »kojan» är en för familjens storlek lämplig liten stuga eller lägenhet af god beskaffenhet och i god omgifning. Men talet om att trefnad, duglighet och god sed alltid kunna trifvas precis lika bra i »kojan» som i »palatset», blir en samhällsskadlig fras, då den användes för att afvisa maningarna om nödvändigheten, att de burgna klasserna och samhället som ett helt göra de sämre bostadsförhållandena i städerna och på landsbygden till föremål för ingående undersökning och, om så visar sig behöfligt, en kraftig reformpolitik.

Om bostadsfrågans vitala nationella betydelse sålunda är icke blott obestriddig, utan i högsta grad påtaglig, blir det ju angeläget att undersöka, huruvida det i vårt land på detta område finnes några afsevärda missförhållanden. Med ett ord: har den svenska arbetarklassen i allmänhet sådana bostäder, som en sann vän af vårt folks lifsduglighet, arbetsduglighet och kultur kan förklara sig fullt belåten med? Att affärda denna fråga med något optimistiskt omdöme, som grundade sig på blott lokal erfarenhet eller vaga allmänintryck eller på en patriotisk benägenhet att berömma sitt eget land, vore naturligtvis i hög grad lätt sinnigt. Bättre då, i en sådan angelägenhet, att skatta åt det slags pessimism, som leder till grundlig utforskning af det verkliga läget. Skulle detta visa sig vara bättre än somliga föreställt sig, är kunskapen härom, såsom realt stöd för nationens själfkänsla, väl värd det pris, som undersökningen kostat. Dess

*Den svenska
arbetarklas-
sens bostads-
fråga.*

värre hafva de mer omfattande och noggranna *bostadsundersökningar*, som hittills ägt rum i Sverige — jag nämner de i Stockholm, som organiserats af d:r Key-Åberg och d:r Guinchard, samt den i Göteborg af d:r Laurin utförda och den i Uppsala, som docent Edin verkställt — gifvit i hög grad oroväckande resultat.

Genom att ordna bostadslägenheterna på samma gång efter storlek och efter de boendes antal har det vid dessa undersökningar varit möjligt att få en föreställning om de fall, då *öfverbefolkade* lägenheter kunna anses förefinnas. I Stockholms- och Göteborgsstatistiken räknas de »mindre lägenheterna» — d. v. s. bostadslägenheter med 3 rum och kök och därunder — som öfverbefolkade, då mer än två personer per eldstad bo i dem. Så t. ex. räknas en lägenhet på ett rum och kök som öfverbefolkad, då fem eller flere personer bebo densamma. I Stockholm bodde år 1900 48,3 procent och år 1905 41,2 procent af den i »mindre lägenheter» boende delen af stadens befolkning uti sådana öfverbefolkade lägenheter. I Göteborg bodde år 1905 109,866 personer i de »mindre lägenheterna», och af dessa bodde 54,106 personer eller 49,3 procent i öfverbefolkade lägenheter. En alltför stor trångboddhet konstaterades sålunda år 1900 i Stockholm och år 1905 i Göteborg inom nära hälften af den del af befolkningen, som bebor lägenheter af t. o. m. tre rum och kök — d. v. s. en del af befolkningen, som omfattar vida mer än den kroppsarbetande klassen, ty inom denna är det endast i undantagsfall som man når ens så högt som till två rum och kök. I Uppsala år 1907 utgjorde lägenheter om ett rum och kök nära 60 procent af samtliga arbetarlägenheter, och lägenheter om två rum och kök endast 10 procent, under det att de öfriga 30 procenten tillhörde en *lägre* standard än ett rum och kök. Betecknande i detta afseende är också, att stiftelsen »Govenii minne» i Stockholm, hvilken har till ändamål att uppföra sunda och tjänliga byggnader, som på billiga villkor skola uthyras till bostäder åt obemedlade personer med hemortsrätt i Stockholm och tillhörande arbetarklassen, uti sin nya, 90 lägenheter rymmande byggnad vid Hälsingegatan låtit inreda: 24 rum med kakelspis, 38 rum med mindre kök, 23 rum med större kök, samt blott 5 lägenheter med 2 rum och kök. Men det är icke nog med, att det svenska arbetarhemmet är för litet för sitt egentliga ändamål. Det hyser allt för ofta främlingar, »inneboende», och måste sålunda tjäna som *förvärfsmedel*, ett slags hemskt trångt och kvaft »hotell», och blir därigenom ännu otjänligare som skydd för arbetarens och hans barns hälsa och lifskraft. Vid 1895 års bostadsundersökning i Stockholm visade sig, att af en arbetarbefolkning på 156,500 personer icke mindre än 39,000 eller nära 25 procent voro »inneboende».

Om arbetarhemmens förfärande hygieniska underlägsenhet vittnar, bland annat, statistiken öfver dödligheten i vissa smittosamma sjukdomar. Vid undersökningar angående mässlingsepidemien i Stockholm 1890—91 visade sig att på 1,000 lägenheter om högst ett rum och kök var dödligheten 17,2 procent, men att i lägenheter om två rum och kök dödlighetsprocenten redan sjunkit till 8,8 procent samt i lägenheter om tre och fyra rum och kök gått ned till 1,6 procent. I sammanhang härmed iaktogs, att barndödligheten i arbetarkvarteren var mer än dubbelt så hög (16 till 11 procent) som i de burgna klassernas stadsdelar (7 till 5 procent).

Ett annat hithörande drag är frånvaron af badrum i den svenska stadsarbetarens bostadsutrustning. Af de 28,183 »mindre lägenheterna» i Göteborg år 1905 voro blott 90 st. eller 0,3 procent försedda med badrum. Men redan bland sex-rumslägenheterna hade 54,8 procent badrum — en bedröflig klasskillnad på renlighetens och hemhygienens område, oafsedt det faktum att badrummet öfver hufvud hittills varit ett allt för mycket försummadt drag i det svenska folkets hemlif. I arbetarhemmet, där familjefadern oftast kommer hem svettig och smutsad från sitt arbete och där en ej sällan talrik barnskara måste vårdas inom ett trångt utrymme, skulle badrummet utan tvifvel spela sin mest uppfostrande och hälsobevärande roll. I de anglosaxiska länderna är det privata badrummets folkhygieniska och allmänna civilisatoriska betydelse så högt skattadt, att man där faktiskt icke utan ett grand förakt blickar ned på de folk, som, ehuru deras klimat och arbetsförhållanden göra badet i hemmet minst lika nödvändigt som i England och Nordamerika, dock fortfara att ur nationell synpunkt betrakta det som en alltför dyrbar eller umbärlig lyx.

Ett af de intressantaste häftena i den af professor Gustav Sundbärg så utmärkt ledda »officiella emigrationsutredningens» skrifter är utan tvifvel det som bär titeln »Utvandrarnas egna uppgifter» och som bland annat innehåller »bref från svenskar i Amerika, som utvandrat 1891—1900». I ett stort antal af dessa 119 bref med redogörelse för de enskilda emigrationsfallens orsaker och verkningar betonas med eftertryck, att de för ordentliga och dugliga arbetare normala bostadsförhållandena i Nordamerikas Förenta stater äro idealiska i jämförelse med de svenska samt att *intet verkar så pinsamt och fränstötande* på den hemvändande eller det gamla hemlandet besökande emigranten, som de svenska släktingarnas och vännernas jämmerligt trånga, ovädrade, illa belägna, obekvämt och ohygieniskt inrättade *bostäder*. Männe icke bland annat tanken på att nödgas sänka sig från en absolut hög till en absolut låg bostadsnivå, med allt hvad detta innebär, kan verka återhållande på mången svensk-amerikan, som eljest gärna nog ville återvända till fäderneslandet? Se här

ett typiskt exempel på bostadsskildring i dessa »Amerikabref». Det är en skånsk sjömansson, fabriksarbetare, omkring 45 år gammal, som skrifer: »Reste till Worcester, Mass., arbetar på smärgelhjulfabrik, har godt betalt, hyr en lägenhet med 5 stora rum, spiskammare, 2 garderober, vattenklosett och badrum, varmt och kallt vatten i huset, källare, 2 stora verandor samt stor plats för kol och ved, så jag kan lägga in vinterförråd på en gång. Elektriska spårvagnar passera 6—8 gånger per timme. För denna lägenhet betalar jag 14 dollar per månad. Detta pris därför att den ligger så väl belägen och nära arbetet; på en annan plats kan jag få en lika god lägenhet för 12 dollar per månad. Hvar i Sverige kan ni visa en sådan bostad för ett sådant pris?» Han förtjänade 20 dollar (74 kronor) i veckan. Det är här och i de flesta öfriga af dessa skildringar fråga om bostäder, hvilkas rymlighet och inredning långt mer erinra om medelklassens än om arbetarklassens bostadsförhållanden i Sverige. I det näst föregående af de här omtalade »Amerikabrefven», från en skåning, som blifvit kolgrufvearbetare i Förenta staterna, framlägges bland reformförslag för den svenska arbetarklassens räkning också detta: »bostadsfrågans ordnande på ett tidsenligt sätt, så att minst tre rum ställas till hvarje familjs förfogande».

Bostadsfrågans behandling i utlandet.

Hvad nu slutligen beträffar det tredje af de ofvan uppställda spörsmålen, kräfver det näppeligen här annat än en möjligast kortfattad hänvisning till vissa främmande länders redan omfattande och långvariga erfarenheter. Det är således nu fråga om lagstiftningens samt den centrala och lokala förvaltningens rätt och plikt och förmåga att bidraga till utrotandet af nationellt fördärfliga bostadsförhållanden och att uppställa drägliga minimalstandards samt att befordra dessas tillämpning och gradvisa höjande.

England har, som bekant, en vidlyftig bostadslagstiftning, hvars grunddrag äro fastställda uti *the Housing of the Working Classes Acts* af 1890 och åtskilliga senare årtal. Densamma reglerar kommunernas rätt och plikt att slopa såväl hela stadsdelar och kvarter som enstaka boningshus, hvilka sjunkit ned under en viss hygienisk standard, samt att genom jordköp och kommunal byggnadsverksamhet ersätta dessa undanröjda *slums* genom goda och billiga arbetarbostäder af olika typer. Dessutom äga de kommunala myndigheterna att förvärfva jord och uppföra arbetarbostäder så väl inom som utom kommunens eget område ensamt för att öka tillgången på goda och billiga bostäder; sålunda uteslutande för att tillgodose ett behof, som ej på tillfredsställande sätt fylles genom enskild företagsamhet. På detta sätt har lagstiftaren i England, under tryck af bostadsnöden i de stora industristäderna, genom en rakt på sak gående *bostads-*

lagstiftning steg för steg *kompletterat* den allmänna *hälsovårdslagstiftningen* (sammanfattad i *the Public Health Act* af 1875), och det består alltjämt äfven i administrativt afseende ett intimt samband mellan dessa båda grenar af socialpolitisk lagstiftning i England.

Under det att de engelska kommunernas rätt att vidtaga åtgärder af dessa slag bero på särskilda, af parlamentet dem tilldelade fullmakter med noga specificerad omfattning, äga de tyska kommunerna en allmän laglig befogenhet »att själf förvalta alla sina angelägenheter», såsom den preussiska stadslagen uttrycker det. De tyska städerna ha sålunda haft stor frihet att efter godtfinnande ingripa i de fattigare klassernas bostadsförhållanden så väl som att underlåta detta. Det finns därför i Tyskland slående exempel både på en utomordentligt djupgående och effektiv bostadspolitik och på ett konsekvent låt-gå-system med följder, hvad arbetarbefolkningens bostadsförhållanden beträffar, som i hög grad likna de i vårt eget land förekommande. Liksom i England spelar i Tyskland *bostadsinspektionen* en stor roll. En högre betydelse för bostadsproblemets lösning har denna inspektion naturligtvis fått endast i de tyska länder och städer, där lagstiftare och myndigheter infogat bostadsinspektionen uti ett system af åtgärder för dåliga bostäders utrotande samt goda bostäders uppförande och dessas upprätthållande vid en hög standard. Man har sålunda i åtskilliga tyska städer inrättat så kallade *Wohnungsämter*. Så t. ex. gjorde kommunalmyndigheterna i Stuttgart år 1901 till stadsförvaltningens uppgift: 1) att genom en fortlöpande statistik hålla sig underrettad om bostadsmarknadens läge, för att härigenom vinna den nödvändiga grundvalen för vidare kommunala åtgärder på bostadspolitikens område (*»auf dem Gebiete der Wohnungsfürsorge»*); 2) att genom en regelbunden bostadsinspektion ingripa mot osunda bostadsförhållanden (*»gegen ungesundes Wohnen vorzugehen»*), i synnerhet då dessa sammanhånga med öfverbefolkning af bostäderna; 3) att inrätta och bedrifva offentlig bostadsförmedling (*»Wohnungsnachweis»*). I det sammanträde af Stuttgarts kommunalmyndigheter, hvarvid upprättandet af denna kommunala »bostadsbyrå» blef besluten, framhölls att det här gällde en icke blott »sanitär», eller »polismässig», utan äfven och framför allt en »socialpolitisk» uppgift, om hvars utomordentliga betydelse för folk och samhälle »samtliga politiska partier» voro ense. Det gäller för samhället icke blott att undertrycka det osunda, utan äfven att leda och befordra växten af det goda på detta område af ekonomiskt och socialt lif.

I motsats härtill anser sig ledaren för Göteborgs bostadsinspektion, d:r G. Göthlin, som nyligen utfört en studieresa i Tyskland för att iakttaga därvarande bostadspolitiska institutioner, nödgas framhålla, att »bo-

stadsinspektionen och för öfrigt de kommunala åtgärderna i bostadshänseende här i Sverige ännu äro i sin linda. Bostadsinspektionen, sådan den införts i Göteborg, tjänar ännu så länge endast det negativa syftet att utdöma undermåliga bostäder» — — — utan att stå i samband med någon verksamhet för att »sätta något annat bättre i stället för de nedrifna, utdömda lägenheterna». »Idealstaden i detta hänseende är Strassburg, en stad af ungefär Göteborgs storlek. Här har man inrättat ett stort kommunalt verk, *Wohnungsamt*, som har att tillgodose så många sidor af bostadsfrågan som möjligt. Under detta verk sorterar för det första bostadsinspektionen, som dock nu, sedan de ohygieniska lägenheterna utrotats, hufvudsakligen har att se till att lägenheter icke förfalla eller bilda nya sjukdomshärdar. Under verket i fråga sorterar vidare ett slags domstol för hyrestvister, *Rechtsauskunft*, dit hyresgäster eller hyresvärdar kunna vända sig med klagomål och där de få sina mellanhafvanden ordnade. Till *Wohnungsamt* hör äfven ett sanitetsämbete, som har till syfte att hjälpa upp gamla lägenheter, så att de blifva beboeliga. Dessa lägenheter inköpas ej enstaka, utan staden köper hela kvarter, hvilka sedan ordnas på ett hygieniskt och bostadstekniskt tillfredsställande sätt. Nyligen har Strassburg köpt in sammanhängande gamla bostäder för 12 millioner mark. Meningen är att här rasera hus efter hus samt å de därigenom fria tomterna uppdraga nya, breda gator och bygga nytt. Härigenom tager kommunen igen hvad den lagt ut och mera till. Slutligen har det stora *Wohnungsamt* en nybyggnadsafdelning — den kanske viktigaste af dem alla. Denna afdelning har för närvarande under anläggning en trädgårdsstad, som går på 8 millioner mark. Husen i denna trädgårdsstad ritas af de mest framstående arkitekter och uppföras hvarterdera för högst fyra familjer. Lägenheterna förses öfverallt med de modernaste bekvämligheter, och dock kosta t. ex. de finaste lägenheterna, som bestå af tre rum, kök, badrum, tvättstuga, källare och vind, icke mer i svenskt mynt än 290 kr. pr år. Tvårumslägenheter kosta 180 kr., och ändå ha hyresgästerna fri tillgång till samlingshus, bibliotek, lek- och idrottsplatser m. m. som inlagts i trädgårdsstaden. Strassburgs kommun tillskjuter ej hela summan för trädgårdsstadens uppförande, enskilda personer hafva rätt att gå in som lottägare, och dessa hafva sedan företrädesrätt vid inflyttningen. Lottägarna behöfva ej betala allt på en gång, utan få de göra sina inbetalningar på vissa terminer, något som medför, att äfven arbetare kunna skaffa sig lotter. Detta enskilda delägarskap hindrar emellertid ej, att *Wohnungsamt* både bygger och administrerar det nya samhället, hvarigenom allt jobberi förekommes. Strassburg har dessutom en hel del kommunala bostadshus med billiga hyror samt rationellt inredda och skötta. Till flera af dessa hus hafva

barnrika familjer företråde som hyresgäster. I fabriksstaden Chemnitz i Sachsen finnes anmälningsskyldighet för alla, som i sina hem mottaga inackorderingar; och de som vilja hysa inneboende, måste hafva myndigheternas särskilda tillstånd härtill samt underkasta sig noggranna bestämmelser, som afse att hålla familjelifvet möjligast fredadt. Befinnes bostaden vara för trång eller eljest olämplig att hysa inneboende, blir koncessionsansökningen afslagen. Som en sak, hvilken vi särskildt måste afundas tyskarna, framhåller d:r Göthlin deras bestämda och klara *bostadslagar* och *byggnadsförordningar*. I dem angifves tydligt, hvad som vid en byggnads uppförande får göras och icke göras, under det att vår byggnadsstadga är hållen i så allmänna ordalag, att vi endast genom att skaffa prejudikat i hvarje särskildt fall kunna erfaras, hur pass energiskt vi hafva rätt att inskrida, när det gäller att undanröja folkfördärfvande bostadsförhållanden.

Jag tror mig sålunda hafva gifvit skäl för uppfattningen: att de mindre bemedlade klassernas bostadsfråga är en i hög grad betydelsefull sida af problemet att skydda och höja nationens fysiska och andliga hälsa och kraft; att den svenska arbetarklassens närvarande bostadsförhållanden i mycket stor utsträckning äro kropps- och själsfördärfliga; samt att lagstiftning och kommunala åtgärder i England och Tyskland bevisa, att stat och kommun här hafva viktiga uppgifter, som de med framgång kunna fylla, men som man i Sverige ännu icke gripit sig an med eller endast tveksamt och sporadiskt och utan bestämd plan sysslar med. I detta sammanhang får jag erinra om, att af herr Wallin vid 1909 och 1910 års riksdagar i Andra kammaren väcktes motioner (nr 261 år 1909 och nr 196 år 1910) afseende att införa obligatorisk *bostadsinspektion* för hela riket, samt att den sista af dessa tvenne motioner innehöll uttalanden af åtskilliga provinsialläkare, framhållande att arbetarbefolkningens bostadsförhållanden på den svenska landsbygden ej sällan äro i hög grad menliga ur hygieniska och moraliska synpunkter. Dessutom innehåller den nämnda motionen följande uttalande af den Svenska provinsialläkareföreningen, afgifvet vid dess årsmöte i Stockholm den 3 och 4 september 1909: »Ehuru provinsialläkarföreningens medlemmar så sent fått underrättelse om eder skrifvelse, att någon närmare utredning ej medhunnits och följaktligen ett bestämdt uttalande ej är möjligt, få de dock, samlade å allmänt möte, härmed uttrycka sin sympati för motionens syfte, helst de i sin egen erfarenhet finna stöd för den uppfattning, att mycket är att i saken åtgöra».

Den första åtgärd från statens sida, hvartill bostadsfrågans obestriddliga vikt och ögonskenliga aktualitet i vårt land synes kräfva, är utförandet af en möjligast grundlig och fullständig *undersökning*: 1) beträffande *talrikheten* och *arten* af de *bostäder* i hela landet, som icke komma upp till

Sammanfattning af motiveringen för en utredning af bostadsfrågan.

Utredningens grundlinjer.

vissa på förhand noga formulerade *minimalstandards*, 2) beträffande *bostadsvanor* och annat faktiskt *bostadstillstånd*, tillhörande en *lägre kulturnivå* än som motsvarar nämnda minimalstandard för bostäder. Den kommitté, som får sig anförtrodd denna undersökning af det svenska folkets bostäder och bostadstillstånd på landsbygden och i städerna, synes mig böra bestå af minst fyra personer, nämligen: en *byggnadstekniker* med praktisk erfarenhet i bostadsbyggnadsverksamhet, särskildt på arbetarbostädernas område; en *läkare* med specialutbildning och erfarenhet inom bostadsinspektionen; en *nationalekonomiskt* och *statistiskt* bildad person med specialkunskaper på socialpolitikens och om möjligt äfven bostadspolitikens område; samt en *juridiskt* bildad person som biträde för belysandet af de rättsliga frågor, som kunna framträda vid undersökningen och uti de förslag, hvar till denna kan föranleda kommittén.

Kommittén skulle, efter upprättadt program och uti väl förberedd samverkan med de lokala myndigheterna, besöka alla städer, köpingar och samhällen, om möjligt äfven landsbygden i sin helhet, och med bistånd af vederbörande myndigheter på hvarje plats undersöka och föra noggranna anteckningar om bostäderna och bostadsförhållandena, särskildt de »sämre» och »sämsta», enligt af kommittén fastställda minimalstandards. Denna utredning, som bör göras så detaljerad som möjligt och illustreras med talrika fotografier, bör läggas till grund för ett i alla detaljer utarbetadt lagstiftningsförslag, hvarvid naturligtvis främmande länders hit hörande lagstiftning bör noga beaktas. För att denna senare del af kommitténs arbete skall bli möjligast fruktbärande, bör kommittén, efter sina undersökningsfärder genom Sverige, företaga en längre studieresa till England och Tyskland och möjligen äfven några andra länder. Det är ju en själfklar sak, att främmande länders lagparagrafer bli »döda bokstäfver» för dem som icke tagit personlig kannedom om land och folk, seder och åskådningar och andra faktiska förhållanden hos de ifrågavarande folken.»

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande i anledning af denna motion är af följande lydelse:

Första
kammarens
utskotts
yttrande.

»Bostadsförhållandenas synnerliga betydelse för folkets fysiska och andliga hälsa anser utskottet vara oomtvistlig.

Beträffande vidare de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden här i landet, torde det icke kunna förnekas, att förbättring därutinnan under senare tider inträdt. I sådant afseende vill utskottet framhålla, att den allmänna höjningen af arbetsklassens lefnadsstandard, särskildt inom industrien och det större jordbruket, betingat ökade anspråk på bostädernas beskaffenhet, hvilka de arbetsgifvare, som upplåta bostäder åt sina arbetare, äfven mångenstädes tillmötesgått.

Vidkommande det säkerligen öfvervägande antalet mindre bemedlade, som själfva skaffa sig bostäder, hafva från det allmännas sida vidtagits en del åtgärder, i det *dels* möjligheten att bereda sig s. k. egna hem underlättats, *dels* ock, ehuru visserligen i mindre omfattning, arbetarebostäder uppförts af vissa stadskommuner.

Stockholm, Göteborg, Uppsala och Karlstad hafva äfven visat sitt intresse för bostadsfrågan genom att anordna mer eller mindre omfattande bostadsinspektioner. I detta sammanhang vill utskottet emellertid erinra, att en inom Andra kammaren vid 1910 års riksdag väckt motion om *obligatorisk* bostadsinspektion blifvit af nämnda kammare afslagen, äfven i den till städer och stadliksnande samhällen inskränkta omfattning, hvar till bifall förordats af kammarens tillfälliga utskott.

Hvad angår en mera speciell undersökning af bostadsfrågans verkliga läge i landet, hafva bostadsundersökningar verkställt i Stockholm, Göteborg, Uppsala, Linköping, Karlskrona och Nyköping. Därjämte pågår ny bostadsundersökning i Göteborg; och lär sådan undersökning vara planerad i Norrköping, Örebro och Falun. Af dessa undersökningar vill utskottet särskildt framhålla den i Uppsala år 1907 af docenten K. A. Edin verkställda, hvilken är synnerligen utförlig och anordnad efter fullt vetenskapliga metoder.

Utskottet vill mot den i motionen förekommande uppgiften, att vid 1895 års bostadsundersökning i Stockholm visat sig, att af en arbetarbefolkning på 156,500 personer icke mindre än 39,000 eller nära 25 procent voro »inneboende», anmärka, att därvid bland inneboende räknats alla hemmavarande vuxna barn, som aflämnat egna mantalsuppgifter. Det kvarstår dock utan tvifvel, att inneboendesystemet i Stockholm användes i stor och skadlig utsträckning.

I sammanhang med redogörelsen för städernas bostadsundersökningar får utskottet, som ej har sig bekant, att någon mera omfattande undersökning här i riket ägt rum angående bostadsförhållanden på den egentliga landsbygden, erinra, att den år 1910 beslutade undersökningen rörande landtarbetarnas lefnadsförhållanden jämväl berör deras bostadsförhållanden; men torde, enligt hvad utskottet erfarit, denna undersökning, som är afsedd att påbörjas under innevarande år, ej komma att omfatta mera än det af hvarje statarefamilj i allmänhet bebodda antalet rum och dessas hyresvärde.

Oaktadt hvad sålunda åtgjorts för de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden, kan utskottet dock icke anse annat, än att dessa i stort sedt äro otillfredsställande, och att åtgärder för deras förbättrande erfordras från det allmännas sida.

Sedan utskottet nu i korthet yttrat sig angående bostadsfrågans nuvarande läge i landet, vill utskottet redogöra för hithörande lagstiftning.

I byggnadsstadgan för rikets städer finnas åtskilliga bestämmelser, afsedda att förekomma osunda bostäder, såsom om boningsrums höjd, om golfvets läge i förhållande till angränsande jordyta, om gårdsrummets storlek m. m.

Enligt hälsovårdsstadgan för riket tillkommer det hälsovårdsnämnd, dock endast hvad angår lägenheter till uthyrning, att förbjuda uthyrandet och anbefalla utrymmandet af lägenhet, hvars beboende pröfvas vara i hög grad förenadt med men för inneboendes hälsa, äfvensom att förbjuda inhyrande i ett och samma rum af så stort antal personer, att genom deras sammanboende större fara för hälsan kan uppkomma.

Dessa lagbestämmelser äro i och för sig, enligt utskottets förmenande, för nutida förhållanden otillräckliga, och torde äfven stundom af vederbörande myndigheter icke tillämpas med erforderlig energi.

Utsikter till förbättring i dessa förhållanden synas emellertid förefinnas, när Kungl. Maj:t tillsatt särskilda kommittéer *dels* den 5 juli 1907 för att verkställa revision af byggnadsstadgan för rikets städer, *dels* ock den 11 september 1909 för att verkställa revision af hälsovårdsstadgan för riket.

Den förra kommittén har den 20 mars sistnämnda år afgifvit förslag till byggnadsstadga för riket, innefattande bestämmelser ej endast för stad och sådan ort å landet, för hvilken de i lagen angående stadsplan och tomtindelning den 31 augusti 1907 gällande bestämmelser för stad äga motsvarande tillämpning, utan ock för sådana områden å landet, som ofrämälas i 37 och 38 §§ af nämnda lag. Detta förslag upptager i flera afseenden nya och skärpta föreskrifter i afseende å bostädernas beskaffenhet, såsom om sundt läge och en mot sundhetens fordringar svarande inredning för byggnad, som är afsedd till boningshus; om boningsrums isolering till skydd mot fuktighet eller kyla; om ökad minimihöjd för boningsrum samt om anordningar för erforderlig dager och luftväxling.

Hvad åter angår revisionen af hälsovårdsstadgan för riket, har förslag därom ej ännu afgifvits af den för ändamålet tillsatta kommittén.

Af hvad sålunda anförts, framgår till en början, att förslag till ny lagstiftning på nu ifrågavarande område dels redan föreligger dels ock är under utarbetande. Utskottet har sig äfven bekant, att hälsovårdsstadgekommittén vid sitt arbete tager hänsyn till utlandets lagstiftning på området.

Med anledning häraf finner utskottet motionärens hemställan om utredning angående ny lagstiftning ej böra till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Hvad åter angår motionärens hemställan om en utredning, afsedd att, efter en ingående undersökning ur hygieniska och andra synpunkter af de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden, omfatta förslag till däraf föranledda åtgärder inom den centrala och lokala förvaltningen, vill utskottet till en början uttala, att, där omständigheterna därtill föranleda, åtgärder för bostadsfrågans ordnande synas utskottet böra vidtagas medelst antagande af hälsovårdsordningar, anordnande af bostadsinspektion och bostadsförmedling m. m., samt att detta ordnande, enligt utskottets förmenande, bör ankomma på de särskilda kommunerna.

För att de bostadsundersökningar, som måste ligga till grund härför, skola blifva tillräckligt enhetliga och vägledande, torde dock ett ingripande från statens sida vara nödvändigt. Detta synes äfven vara fallet, då det gäller ett planläggande, huru kommunerna hvar för sig skola på lämpligaste sätt kunna ordna bostadsfrågan.

Beträffande ofvan ifrågasatta bostadsundersökning vill utskottet framhålla, att densamma enligt utskottets förmenande bör anordnas under samarbete med kommunerna samt ingalunda behöfver göras så omfattande, som motionären afsett. Undersökningen synes kunna ske med användande af den representativa metoden såväl med afseende å urvalet af kommuner som af bostäder inom hvarje kommun.

Det synes utskottet icke föreligga anledning för Riksdagen att inlåta sig på frågan, af hvem uppdraget skall utföras.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet, att Första kammaren, i anledning af förevarande motion, ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes föranstalta en undersökning af de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden här i riket äfvensom, med stöd af den sålunda gjorda undersökningen, låta utarbета förslag rörande ordnande från kommunernas sida af förenämnda klassers bostadsfråga.»

Vid föredragning af detta ärende biföll Första kammaren utskottets hemställan med den ändring, att slutmeningen »låta utarbета — — — bostadsfrågan» utbyttes mot »framlägga det förslag, hvartill densamma kan gifva anledning», hvarefter beslutet delgafs Andra kammaren, som hänvisat ärendet till sitt första tillfälliga utskott för förberedande behandling.

*Första
kammarens
beslut.*

Goda bostadsförhållandens betydelse för en nations fysiska och andliga hälsa torde vara så oomtvistlig, att säkerligen enhvar till fullo kan instämma i hvad motionären i sin motivering framhåller angående de mindre bemedlade klassernas bostadsfråga såsom ett socialt problem af allt mera vital art.

Utskottet.

Att statsmakterna böra ägna denna fråga större uppmärksamhet och för vinnande af enhetlighet i densammas ordnande vidtaga lagstiftningsåtgärder i större omfattning än hittills, torde vara otvifvelaktigt, om ock allt framgent det må närmast ankomma på kommunerna att tillse dessa angelägenheter. För att de åtgärder, som sålunda måste vidtagas, må kunna blifva fullt lämpliga och effektiva, är emellertid af nöden, att full klarhet vinnes om rådande förhållanden såväl i städer som å landsbygd. Motionärens yrkande på undersökning af bostäder och bostadsförhållanden inom riket synes utskottet sålunda vara välgrundadt, och utskottet anser sig i likhet med Första kammarens utskott kunna förorda, att en sådan undersökning genom statens ingripande kommer till stånd. De särskilda undersökningar, som på vissa håll gjorts, kunna ej vara tillfyllestgörande.

Utskottet vill i samband härmed erinra om att bostadsfrågan för de mindre bemedlade klasserna behandlats i Andra kammaren såväl år 1909 som 1910 på grund af motioner om inrättande af obligatorisk bostadsinspektion. I nämnda motioner framhölls åtskilligt, som tydde på, att bostadsförhållandena på många håll voro synnerligen dåliga. I hvilken omfattning detta skulle kunna anses vara förhållandet var emellertid ej möjligt att af motionerna sluta sig till. Motiveringen stödde sig visserligen på från olika håll samlade uttalanden, men om dessa kunde anses äga allmängiltighet eller hvilken betydelse de kunde tillmätas, därom var man ej i stånd att bilda sig någon bestämd uppfattning. Förslagen om inrättande af inspektion förkastades också båda åren i Andra kammaren.

Det synes utskottet, som om en omfattande undersökning af ifrågasvarande förhållanden torde böra föregå ett eventuellt införande af inspektion, och att de, som ifrat för inspektion, borde med intresse omfatta det förslag om bostadsundersöknings utförande, som nu kommit från Första kammaren. Att sedan sådan undersökning utförts och sedan resultaten af densamma granskats och sammanfattats, det måste tillses hvilka åtgärder undersökningen kan gifva anledning till, är naturligt. Det är visserligen sant, att såväl byggnadsstadgan som hälsovårdsstadgan för närvarande äro underkastade omarbetning, men på grund däraf torde ej få fastslås, såsom Första kammarens utskott synes göra, att motionärens hemställan om utredning angående ny lagstiftning ej bör föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

I likhet med Första kammarens utskott håller utskottet emellertid före, att undersökningen ej torde kunna företagas på det sätt, som motionären tänkt sig. Visserligen torde arbetet böra utföras af särskilda kommitterade, som besöka landets olika delar, men det torde kunna anordnas i mindre omfattning, i samarbete med kommunerna samt med användande af den representativa metoden.

Vidare vill utskottet framhålla, att undersökningen torde böra utföras med större noggrannhet å de platser, där de största missförhållandena förefinnas.

Motionären har ock i sin motivering hufvudsakligen pekat hän på storstäderna med deras inneboendesystem, och utan tvifvel måste uppmärksamheten af flere orsaker först fästas vid städernas och liknande samhällens bostadsförhållanden. Genom dessa samhällens ständigt fortgående utveckling uppstå bostadsbrist och högt uppdrifna hyror, som medföra, att de mindre bemedlade tvingas att packa sig tillsammans i små lägenheter. Vådorna häraf blifva så mycket större, som dessa personer vanligen få utföra sitt dagsarbete uti mer eller mindre osunda lokaler. På dessa platser är det ock i de flesta fall fråga om bostäder, som hyras af innehafvarne, och under sådana förhållanden böra vissa kraf från samhällets sida vara berättigade.

Hvad landsorten beträffar, ställer sig förhållandena något annorlunda. Landsortens befolkning har merendels sitt arbete ute i friska luften, och trångboddheten är i allmänhet ej så stor där som i städerna. Äfven torde få beaktas, att en stor del af de mindre bemedlade å landsbygden bo i egna bostäder. Att för sådana uppställa särskilda kraf torde medföra stora svårigheter och böra ske med den allra största försiktighet och under strängt beaktande af landtbefolkningens, äfven den mera välbärgades, lefnadsvanor och behof. Hvad åter den del af landtbefolkningen, som ej bebor egna bostäder eller landtarbetarne, angår, vill utskottet påminna om, att en undersökning angående dessas lefnads- och arbetsförhållanden redan är påbörjad och lärer denna undersökning jämväl komma att beröra dessa personers bostadsförhållanden.

Det synes då, som om denna undersökning skulle kunna utföras, hvad bostäderna beträffar, på sådant sätt, att den kunde tjäna som underlag äfven för den utredning, som ifrågavarande motion afser.

Utskottet håller sålunda före, att en bostadsundersökning bör utföras, men det har ock velat framhålla, dels att en undersökning af ifrågavarande slag ej bör på något sätt få karaktär af inspektion, såsom möjligen vissa af motionärens förslag, om de följdes, kunde gifva densamma, och dels att de åtgärder, som på grund af undersökningen kunna komma att föreslås, måste vara noga afpassade efter de olika förhållanden, som råda inom landets skilda orter.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, hemställer utskottet,
att Andra kammaren med biträdande af Första kam-
marens beslut för sin del ville besluta, att Riksdagen
måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl.

Maj:t täcktes föranstalta en undersökning af de mindre bemedlade klassernas bostadsförhållanden här i riket äfvensom, med stöd af den sålunda gjorda undersökningen, framlägga det förslag, hvartill densamma kan gifva anledning.

Stockholm den 11 maj 1911.

På utskottets vägnar:

A. J. HAGSTRÖM.
